

Lahodow

BRODŮ

Smolno

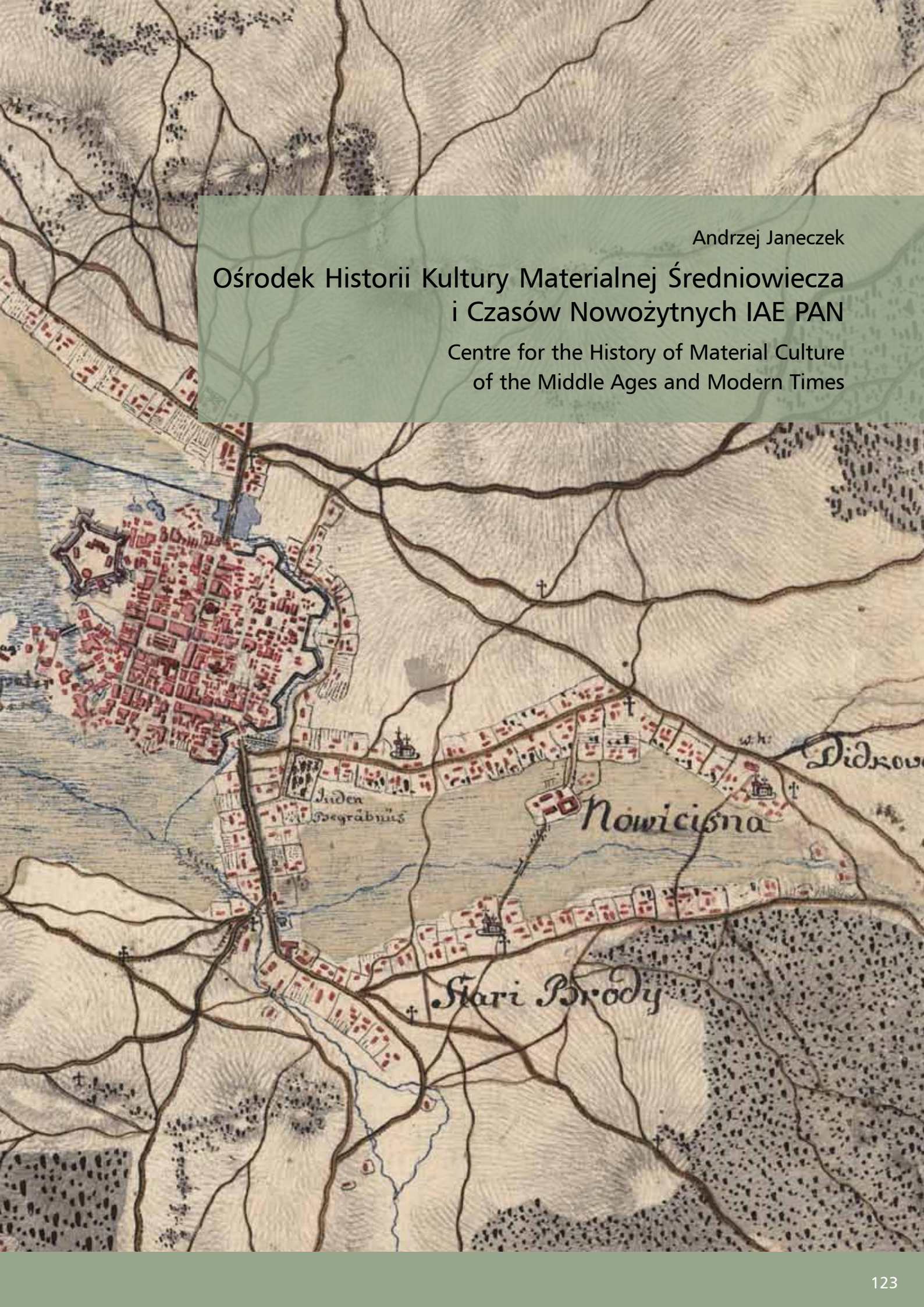
Ziegelhütte

Ziegel Mitte

Ziegelhaus

peckner mühle

Salz
See

A historical map of a region, likely in Eastern Europe, showing a river network and several settlements. A semi-transparent green box is overlaid on the upper portion of the map, containing text. The map features a large walled city on the left, a long settlement strip in the middle, and another settlement strip at the bottom. The terrain is depicted with brown lines and hachures, and some areas are shaded with black dots. The text in the green box is in both Polish and English.

Andrzej Janeczek

Ośrodek Historii Kultury Materialnej Średniowiecza
i Czasów Nowożytnych IAE PAN

Centre for the History of Material Culture
of the Middle Ages and Modern Times

Od powołania Instytutu w 1953 r. grupa skupionych w nim historyków różnych specjalności i archeologów prowadzi badania materialnych warunków życia w średniowieczu i epoce nowożytnej. Wyznaczone w toku dyskusji teoretycznych zadania i program naukowy określiły kierunek oraz metodologiczne podstawy studiów, integrujących współdziałające ze sobą dyscypliny: historię, archeologię, historię sztuki i architektury, urbanistykę oraz etnografię. Prowadzone prace początkowo koncentrowały się wokół dziejów osadnictwa, rolnictwa i hodowli, górnictwa i hutnictwa, budownictwa, dziejów rzemiosła i produkcji fabrycznej, z czasem obejmując również zagadnienia podziału i wymiany dóbr oraz konsumpcji. Sumę tego dorobku stanowi sześciotomowa synteza *Historia kultury materialnej Polski w zarysie* (1978-1979).

Ośrodek jest jedynym w Polsce i jednym z nielicznych na świecie zakładem naukowym specjalizującym się w badaniach historii kultury materialnej. Tworzy go trzynaścioro historyków i archeologów; ponadto więź ze środowiskiem utrzymują jego emerytowani pracownicy (Irena Brykczyńska, Krzysztof Dumała, Jerzy Kruppé, Tadeusz Rosłanowski, Agnieszka Samsonowicz, Janusz Sztetyłło), współuczestnicząc w bieżących pracach i wspierając działalność redakcyjną.

Głównym celem badań jest poznawanie cywilizacyjnych aspektów dziejów społeczeństwa polskiego, rozpatrywanych na tle europejskim. Zmierzają one do odtworzenia warunków bytu rozmaitych grup społecznych w przeszłości. Podejmowane są próby określenia realiów życia codziennego, standardów egzystencji i poziomu zamożności, oznaczenia biegunów nędzy i dostatku, a także rekonstrukcji środowiska życia i jego przekształceń dokonywanych poprzez rozwój gospodarczy, kolonizację i urbanizację. Badaniami objęte są zjawiska innowacji i modernizacji, ujmowane na tle przemian społecznych i kulturowych.

Duża część zainteresowań badawczych koncentruje się na zagadnieniach stylu i poziomu życia różnych warstw i grup społecznych – szlachty, duchowieństwa, mieszczan i biedoty miejskiej, robotników przemysłowych, dzieci, młodzieży i starców. Badane są majątek i rzeczy osobiste ludzi, wyposażenie wnętrz i systemy ich ogrzewania, status materialny mieszczaństwa śląskiego, życie codzienne w Warszawie na przełomie XIX i XX w. Przedmiotem podobnie ukierunkowanych studiów są realia życia wspólnot klasztornych konfrontowane z normą wyznaczaną przez regułę zakonną w epoce przed- i potrydenckiej, rzeczy i miejsca służące pobożności oraz sprawowaniu rytuałów i ceremonii, wyznaczniki standardów bytu obowiązujące w różnych środowiskach społecznych w Polsce i krajach ościennych, od dużego miasta portowego do odległej prowincji. W polu badań mieszczą się również zmienne relacje między ludźmi i rzeczami: stosunek wobec przedmiotów codziennego

poprzednia strona / previous page:

Krajobraz staropolski na austriackiej mapie Galicji z lat 1779-1783

Old Polish landscape on an Austrian map of Galicia from 1779-1783

Podróżowanie w średniowieczu. Papież Jan XXIII w drodze na sobór w Konstancji

Travel in the Middle Ages. Pope John XXIII on his way to the Council of Constance

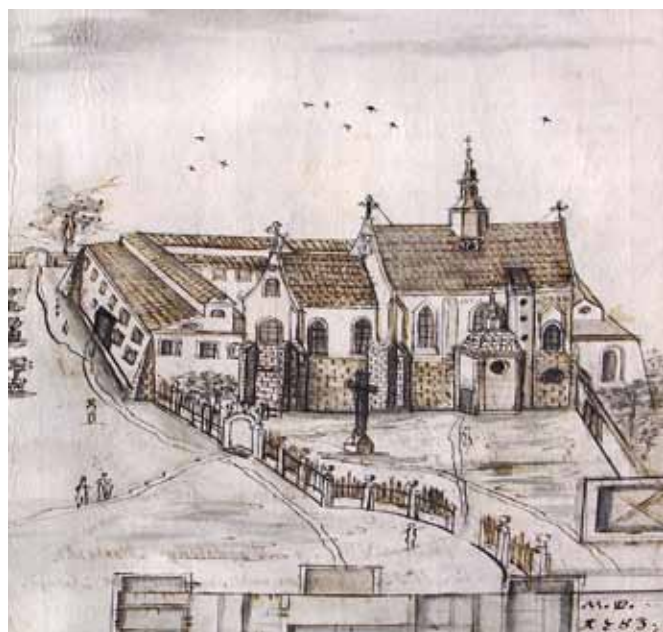
użytku oraz przedmiotów zbytku, wpływ mody na zachowania konsumpcyjne i recepcja obcych wzorców kulturowych i stylów życia, cudzoziemszczyzny konkurującej ze swojskością. Inny aspekt zmian warunków ludzkiej egzystencji, już w epoce industrialnej, poruszają studia nad zdrowiem i higieną, zwłaszcza w gwałtownie zagęszczających się miastach, poświęcone warunkom opieki zdrowotnej w XIX-XX w. i przedstawiające wprowadzane wówczas nowości: szpitale jako placówki medyczne, sanatoria, kolonie dla dzieci.

Opracowywana jest także problematyka przebudowy struktur gospodarczych i społecznych kraju oraz przemian dawnego krajobrazu pod wpływem procesów modernizacyjnych. Przedmiotem studiów jest ruch osadniczy, migracje rycerskie i tworzenie majątności ziemskich, inwestycje budowlane Kościoła i możnowładztwa: budowa zamków i rezydencji. Utrzymuje się zainteresowanie dziejami miast i mieszczaństwa; do uprzednio rozwijanych badań, w tym studiów socjotopograficznych, doszły nowe, obejmujące zagadnienia zaopatrzenia w wodę i jej roli w infrastrukturze i życiu społecznym średniowiecznego miasta, funkcjonowania gospodarki komunalnej Krakowa, a także tematyka procesów lokacyjnych miast i powstawania gmin miejskich w strefie pogranicza etnokulturowego oraz towarzyszącego im nurtu fundacji parafii facińskich. W toku opracowania znajdują się zagadnienia podstaw materialnych funkcjonowania wczesnośredniowiecznego Kościoła w Polsce i Czechach oraz szlacheckie fundacje na rzecz instytucji Kościoła.

Ośrodek prowadzi badania archeologiczne obiektów pochodzących z okresu od późnego średniowiecza niemal po współczesność (np. kościół św. Katarzyny w Warszawie, zamki w Pucku i w Tykocinie), a ponadto prace nad rekonstrukcjami dawnych pieców.

Aktualne badania realizowane są w trzech zespołach programowych:

- Siedziby mieszkalne i obronne w Polsce średniowiecznej i nowożytnej – założenia, formy, wyposażenie (pod kierunkiem Marii Dąbrowskiej);
- Krajobraz kulturowy w średniowieczu i czasach nowożytnych – struktury osadnicze i organizacja gospodarcza ziem Europy Środkowej (pod kierunkiem Moniki Saczyńskiej);
- Ludzie i rzeczy – materialne warunki bytu w średniowieczu i czasach nowożytnych (pod kierunkiem Olgi M. Przybyłowicz).

Kościół i klasztor benedyktynek w Staniątkach na rysunku z 1783 r.

Benedictine church and monastery at Staniątki in a drawing from 1783

(Fot./Photo O. M. Przybyłowicz)

Z życia codziennego w uzdrowiskach. Kolejka do źródła Naftusi w Truskawcu na początku XX w.

Everyday life at a spa. People queuing to the Naftusia spring in Truskawiec at the beginning of the 20th century

Niezależnie, w ramach osobnych projektów grantowych, powstają opracowania źródłowe, przynoszące nowe materiały z archiwów zagranicznych oraz uzyskane w wyniku prac wykopaliskowych. Dzięki temu zebrane zostały rezultaty kwerendy z Archiwów Watykańskich, przygotowywana jest pełna publikacja wyników badań archeologicznych w Janowcu i Solcu nad Wisłą oraz w Tykocinie, a także trzydziestotomowa edycja józefińskiej mapy Galicji z wiedeńskiego Archiwum Wojennego (we współpracy z ośrodkami w Wiedniu, Krakowie i Rzeszowie).

Ważnym polem działalności są regularnie prowadzone seminaria oraz sesje i konferencje naukowe prezentujące wyniki bieżących badań, inicjujące dyskusje i współdziałanie z innymi środowiskami w kraju i zagranicą. Ośrodek zorganizował cykl międzynarodowych konferencji pod hasłem „Funeralia warszawskie” (we współpracy z Zakładem Kultury Staropolskiej IH UW) oraz, również o tak rozległym zasięgu, sympozja wiążące wybrane tematy z zakresu historii kultury materialnej z historią społeczną („Dom, majątek, klient, sługa – manifestacja pozycji elit w przestrzeni materialnej i społecznej Europy XIII–XIX wieku”, „Samotrzcęć, w kompanii czy z orszakiem? Podróżowanie w średniowieczu i czasach nowożytnych”, „Habitus facit hominem. Społeczne funkcje ubioru w średniowieczu i w epoce nowożytnej”, we współpracy z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie). Innym przykładem inicjatyw, które spotkały się z szerokim odzewem, były dwie dopełniające się konferencje, jedna poświęcona sytuacji dzieci i młodzieży, druga ludzi starych, rozpatrywanej w długiej perspektywie, od średniowiecza po XX stulecie. Corocznie zwoływane spotkania pod hasłem „Warsztaty kaflarskie” cieszą się zainteresowaniem specjalistów w dziedzinie dawnego ogrzewnictwa.

Ośrodek prowadzi intensywną działalność wydawniczą. Stałe redakcje zapewniają publikacje wydawnictw ciągłych. Równoletni z Instytutem „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (red. Andrzej Klonder) – dotychczas ukazało się sześćdziesiąt roczników – sprawuje nieprzerwanie rolę jedyne w Polsce i jednego z niewielu na świecie periodyku, wypełniającego swe łamy pracami z zakresu dziejów cywilizacji od średniowiecza po wiek XX. W serii *Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej* (red. Jerzy Kruppé), założonej w 1957 r., ukazało się siedemdziesiąt z górą woluminów, monografii i tomów zbiorowych. Uruchomiona ostatnio seria *Collectio Archaeologica, Historica et Ethnologica* (red. Andrzej Janeczek) przedstawia zbiory studiów i artykułów autorów reprezentujących wszystkie dyscypliny uprawiane w Instytucie. Inny charakter, dokumentacyjny, nosi *Katalog Zabytków Budownictwa Przemysłowego w Polsce* (red. Krzysztof Dumala). Seria ta wydawana jest przez Ośrodek od roku 1958, od 2006 r. we współpracy z Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi. Poza wydawnictwami seryjnymi ukazały się w ostatnim dziesięcioleciu samoistne monografie i tomy zbiorowe.

Publikowane prace odśladają obraz realnej egzystencji mieszkańców dawnej Polski i krajów ościennych. Jego odtwarzanie jest możliwe dzięki wykorzystaniu źródeł pisanych, ikonografii, materiałów kartograficznych, materialnych relikwów przeszłości wydobywanych przez archeologów, a także zabytków zachowanych w muzeach i przetrwałych w terenie.

Pracownicy ZHKM w 2009 r.
Staff of the Centre in 2009
(Fot./Photo A. Janeczek)

Ośrodek Historii Kultury Materialnej
Średniowiecza i Czasów Nowożytnych
Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk
*Centre for the History of Material Culture
of the Middle Ages and Modern Times
Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences*

Al. Solidarności 105; 00-140 Warszawa
tel. (+48) 22 620 28 81; fax: (+48) 22 624 01 00
www.iaepan.edu.pl
e-mail: janeczek@iaepan.edu.pl

Zespół / Staff

Kierownik / Head

dr hab. Andrzej Janeczek, prof. nadzw. IAE PAN

Pracownicy naukowi / Research team

dr Magdalena Bis

mgr Wojciech Bis

dr Maria Dąbrowska

dr hab. Dariusz Główka, prof. nadzw. IAE PAN

prof. dr hab. Andrzej Klonder

dr hab. Elżbieta Mazur, prof. nadzw. IAE PAN

dr Marcin Pauk

dr hab. Krzysztof Prokop, prof. nadzw. IAE PAN (Kraków)

dr Olga Miriam Przybyłowicz

dr Monika Saczyńska

dr hab. Urszula Sowina, prof. nadzw. IAE PAN

dr Ewa Wólkiewicz

Historians of diverse specialities and archaeologists have been researching the material living conditions in the Middle Ages and in modern times ever since the founding of the Institute in 1953. Research tasks and programs developed in the course of theoretical discussions have set the direction and methodological base for studies, integrating the cooperating disciplines: history, archaeology, art history and architecture, urban studies and ethnography. The work was concentrated initially on the history of settlement, agriculture and husbandry, mining and ironworking, building, history of crafts and factory production. With time it has also covered various issues of division and exchange of goods, and consumption. A six-volume synthesis *Historia kultury materialnej Polski w zarysie* [Outline History of Material Culture in Poland] (1978-1979) summed up the results of research during this first period of activity.

The Centre is the only research institution in Poland and one of a few in the world specializing in studies of the history of material culture. The staff is composed of thirteen historians and archaeologists, supported in their efforts by the Institute's retired researchers: Irena Brykczyńska, Krzysztof Dumala, Jerzy Kruppé, Tadeusz Roslanowski, Agnieszka Samsonowicz, Janusz Sztetyllo, who willingly take part in current work and assist in the editorial process.

The main objective is to study civilizational aspects of the history of Polish society in an European context. The aim is to reconstruct living conditions of various social groups in the past. Efforts are made to determine what the realities of life were like, what were the living standards and degree of affluence, the opposite poles of prosperity and poverty. Another study theme is the environment and its transformation in effect of economic development, colonization and urbanization. Research encompasses such phenomena as innovation and modernization, observed in the context of social and cultural change.

Researchers focus much of their interest on issues of lifestyle and living standards of diverse social groups and classes: nobility, clergy, middle class and the urban poor, industrial workers, children, youth and the elderly. People's property and personal belongings are studied, interior furnishings and heating systems, the material status of members of the Silesian middle class, everyday life in Warsaw at the close of the 19th and beginning of the 20th century. Similarly guided studies concern the realities of life in monastic communities compared to the norm set down in the monastic rules from the pre- and post-Trident era, prayer items and places, as well as objects used to practice rituals and ceremonies, life standard markers in diverse social communities in Poland and neighbouring countries, from large cities to the distant countryside. The field of research includes changing relations between people and things: the attitude toward objects of everyday use and luxury items, the impact of fashion on consumption patterns and reception of foreign cultural models and lifestyles, foreign fashions competing with familiar ones. A different aspect of changing living conditions, already in the industrial age, is taken up in studies of health and hygiene, especially in the rapidly crowded towns, of healthcare conditions in the 19th and 20th centuries and the novelties introduced at the time, such as hospitals as medical units, sanatoria, summer camps for children.

Questions of an economic and social structural transformation of the country and changes of the old landscape under the impact of modernization processes are also investigated. Studies are conducted on the settlement movement, knights' migration and the emergence of land estates, the Church's and the magnates' building projects: castles and residences. There is a continued interest in the history of cities and townspeople; previous research, including sociotopographic studies, have now been complemented with new issues, like water supply and its role in the infrastructure and social life of a medieval city, the functioning of a communal economy in Kraków, as well as town chartering processes, the emergence of urban communes in the ethnocultural border zone and the accompanying establishment of Latin parishes. The material base of the early medieval Church in Poland, Bohemia and the noble foundations on behalf of the institution of the Church are currently under study.

The Centre conducts archaeological excavations of features from the late Middle Ages almost through modernity (e.g. church of St. Catherine in Warsaw, castles in Puck and Tykocin), and not the least, the reconstruction of ancient furnaces.

Miecz katowski odkryty w podziemiach kościoła św. Katarzyny w Warszawie

Hangman's sword discovered in the underground of the Church of St. Catherine in Warsaw

Currently there are three program units:

- Castles and residences in medieval and modern Poland – layout, form, furnishing (supervised by Maria Dąbrowska);
- The cultural landscape in medieval and modern times – settlement structure and economic organization in Central Europe (supervised by Monika Saczyńska);
- People and things – the material conditions of life in the Middle Ages and Modernity (supervised by Olga M. Przybyłowicz).

Taking advantage of separate project grants researchers from the Centre are also preparing source studies based on new material from foreign archives and from new excavations. This has provided the opportunity to collect the results of a search through the Vatican Archives, to prepare a full publication of the results of archaeological excavations in Janowiec and Solec on the Vistula, as well as Tykocin, and to complete a 30-volume edition of the Josephinian map of Galicia from the Vienna War Archives (in association with centres in Vienna, Kraków and Rzeszów).

Regular seminars and various sessions and conferences presenting the results of current research are an important part of the Centre's program. This activity creates a forum for initiating discussion and cooperation with the scientific community at large, both at home and abroad. The Centre has organized a series of international conferences under the joint heading "The Funeralia of Warsaw" (in cooperation with the Old Polish Culture Department of the Institute of History, University of Warsaw) as well as conferences of equally broad scope linking chosen topics from the history of material culture with social history ("The home, property, client, servant – manifestation of elite position in the material and social space of Europe of the 13th through 19th centuries", "Alone, in company or with a retinue? Travel in the Middle Ages and Modern Times", „Habitus facit hominem. Social function of dress in medieval and modern times], in cooperation with the German Historical Institute in Warsaw". Another example of the Centre's initiatives, which have generated a wide response, are two complementary conferences, one devoted to the situation of children and youth, the other to the elderly, considered in a long perspective, from the Middle Ages through the 20th century. Annual meetings under the heading "Oven tile workshops" engender the interest of specialists working in the field of ancient heating.

The Centre publishes extensively. It has its own permanent editorial offices for periodicals. "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" (editor Andrzej Klonder), which is the Institute's contemporary, counts 60 volumes; it is Poland's only and one of only a few periodicals in the world that has constantly filled its pages with studies from the history of civilization from the Middle Ages through the 20th century. The series *Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej* (editor Jerzy Kruppé), established in 1957, includes more than 70 volumes, monographs and collective works. Recently, the *Collectio Archaeologica, Historica et Ethnologica* series (editor Andrzej Janeczek) was founded to include studies and articles by authors representing all the disciplines present in the Institute. The series *Katalog Zabytków Budownictwa Przemysłowego w Polsce* (editor Krzysztof Dumala) is different in character, as it concentrates on documentation it has been produced by the Centre since 1958, from 2006 in association with the Archaeological and Ethnographic Museum in Łódź. The last decade has also seen the publication of a number of autonomous monographs and collective studies.

Główka lulki z zamku w Tykocinie, XVII-XVIII w.
Pipe head from the castle in Tykocin, 17th-18th
century
(Fot./Photo W. Bis)

The publications of the Centre bring out a picture of the real life of the inhabitants of ancient Poland and its neighbouring countries. The reconstruction of this picture is made possible by the study of all kinds of sources: written documents, iconography, cartographic sources, material evidence of the past excavated by archaeologists, as well as items preserved in museum collections and in the field.